

TÜRKİYE'DE
MANEVÎ BUHRAN
DİN VE LAİKLİK

Prof. Dr. Osman Turan

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 608
KÜLTÜR SERİSİ: 281

1. Basım: 2005

3. BASIM

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-975-437-530-5

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: GD Ofset Matbaacılık A.Ş.
Atatürk Bulvarı Depozite İş Merkezi, A5 Blok, 4. Kat, No:47
İkitelli OSB – Başakşehir – İstanbul
Sertifika Numarası: 32211 Tel: (0212) 671 91 00
İstanbul- 2018

PROF. DR. OSMAN TURAN; Türkiye Cumhuriyeti'nde Selçuklu tarihçiliğinin kurucularından kabul edilen Osman Turan, 1914 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyünde doğdu. İlkokulu Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta okudu. Liseyi ise Trabzon'da başlayıp Ankara'da bitirdi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde Fuat Köprülü'nün talebesi oldu ve Fakülteden mezun olunca aynı kürsüde asistanlığa intisap etti. Yayınevimiz tarafından yeniden neşredilen *12 Hayvanlı Türk Takvimi* adlı teziyle doktor unvanını kazandı (1941). 1944 yılında doçent, 1951 yılında da profesör oldu. Hocası Fuat Köprülü gibi Demokrat Parti saflarında siyasete atıldı. 27 Mayıs hareketinden sonra tutuklandı ve Yassıada'da on altı ayı aşkın bir süre tutuklu kaldı. 1965 yılında Adalet Partisi'nden Trabzon Milletvekili seçildi. Genel Başkan Yardımcılığı'na kadar yükselmesine rağmen parti yöneticileriyle geçinemedi ve siyasetten çekildi. Siyasetten çekildikten sonra ilmî çalışmalar yapmak için daha çok imkân ve zaman buldu. Eserlerinin çoğu bu dönemde neşredildi. Müstakil eserler haricinde metin, vakfiye, vesika neşretmiş; İslâm Ansiklopedisi'ne geniş maddeler; yabancı dergilere sayısız makaleler yazmıştır. Bunlardan başka gazete ve dergilerde Türkçe olarak yayımladığı günlük makale ve fıkralar da hayli kabariktir. "Ortaçağ'da Türkiye İktisat Tarihi" üzerinde çalışmakta olduğu sırada vefat etti (17 Ocak 1978). Osman Turan tarihçiliğinin ilk demlerinden itibaren mecburi ve bakir bir sahasını, Selçuklular dönemini ele almış, siyasî, iktisadî, manevî ve mefkurevî veçhelerini kuşatarak adeta baştan inşa etmiştir. Uzun süre Türk Ocakları başkanlığı yapan Prof. Dr. Osman Turan, kitaplarıyla olduğu gibi konuşmalarıyla da çevresinde bir gençlik halesi oluşturmuş, onlara tarih ve medeniyet şuuru kazandırmıştır.

Yayınevimiz tarafından yayımlanan kitapları:

- *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi* (26. Baskı, Şubat 2017)
- *Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti* (20. Baskı, Ekim 2016)
- *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (10. Baskı, Aralık 2013)
- *Selçuklular Zamanında Türkiye* (14. Baskı, Nisan 2016)
- *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi* (4. Baskı, Mayıs 2016)
- *Selçuklular ve İslamiyet* (9. Baskı, Temmuz 2015)
- *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları* (4. Baskı, Mart 2017)

İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Takdimi	9
Bu Eser Hakkında.....	11
A. Târihî Akışı İçinde Din ve Medeniyet	15
I. Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı	24
II. Medeniyetlerin Müşterek Kaderi	37
B. Türkiye’de Mânevî Buhran Din ve Laiklik	43
Giriş	43
I. Türkiye’de Manevî Buhran	50
1. Madde - Ruh Muvazenesi	50
2. İçtimai Muvazenenin Bozulması	51
3. Maneviyat Buhranı	53
4. İslâm ve Avrupa Medeniyetlerine Girişimizin Mukayesesi	54
5. Yeni Türk Kültürünün Esasları	57
6. Sathî Taklitlerin Tehlikeleri	58
7. Fikir Kısırlığı ve Mefkûre Bozuklukları.....	60
8. Türk Ahlâk ve Mefkûresi.....	63
9. Halk ve Münevverler	66
10. Devletin Kutsiyeti	70
II. Türkiye’de Din ve Lâiklik	73
1. Dinin Tarihî Ehemmiyeti.....	73
2. Din Aleyhtarı Cereyanın Doğuşu	75
3. Laikliğin İnkişafı	78
4. İslâmiyet ve Din Hürriyeti	82
5. Türklerde Din Hürriyeti	89
6. İslâmî Devlet ve Laik Devlet	93
7. İslâmî Devlet	96
8. Laiklik Vasıtasıyla Avrupalılaşma.....	100
9. Laikliğin Din Aleyhtarı Tatbikatı.....	106
10. Din Hürriyetine Yasaklar.....	108
11. Dinî İlimlerin Sûkutu	110
12. İrtica ve Gerilik Safhaları.....	112
13. Muvaffak Olamayan Laiklik	117
14. İlmî ve Mânevî İnhitat.....	122
15. Millî Bünyenin Sarsılması	124

C. Ahlâk ve Mefkûre Kuvveti.....	132
D. Millî Varlık ve Tarih Şuûru	137
E. Osmanlı “Nizâm-ı Âlem” Dâvası ve Bugünkü Sukut.....	141
F. “Devlet-i Ebed Müddet”	147
G. Türklerin Manevî Gücü.....	150
H. Mevlâna’yı Ziyaret Münasebetiyle.....	154
İndeks.....	

YAYINEVİNİN TAKDİMİ

Bu kitap, Prof. Dr. Osman TURAN'ın sağığında yayımladığı “*Türkiye’de Mânevî Buhran-Din ve Laiklik*” (1964) ile sayın Ergun Göze’nin Hoca’nın makalelerinden derlediğı “*Tarihî Akışı İçinde Din ve Medeniyet*” (1980) kitapları yeniden gözden geçirilerek tertiplenmiştir. Bu esnada hocanın ilk kitap yayınlandıktan sonra ortaya koyduğu dev eserlerde konuları fevkalâde mükemmelleştirerek işlediğı göz önüne alınarak, ilk hazırlık karalaması gibi gözükten makaleler ihmal edilmiş, daha kalıcı olanları, rahmetli Hoca’ya yakışır bir düzenleme içerisinde bir araya getirilmek istenmiştir.

Yüksek bir tarih kültür ve şuûruna sahip âlimlerin, milletlerinin düşünce ufkunu açmak yolundaki cehtleri, sırf nazari mütalaalara dayanan düşüncelerden çok daha sağlam temellere; geçmiş tecrübelerle dayanır. Etkisi ve yeni oluşumlar için sundukları imkânlar, verdikleri ilhamlar oldukça semereli olmaya namzettir. Rahmetli Osman Turan Hoca’nın şu makalelerinin böyle bir gelişmeye zemin hazırlayacağını ümit ediyoruz.

Ötüken Neşriyat

BU ESER HAKKINDA

Bu kitap Türkiye’de ilmî bir hazırlığa dayanmayan, gittikçe istikamet ve gayesini kaybeden birtakım içtimaî, kültürel ve ideolojik teşebbüslerin, mukadder olarak, nasıl bir buhran doğurduğunu gösteren meselelerle meşguldür. Gerçekten, ilmî ve millî gayelere aykırı bir istikamette zorlandıkları için, Türk kültür ve mefkûresini kısırlaştıran, mânevî kıymetlerimizi sarsan ve husûsiyle yeni nesillerin ruh ve muhakemelerini bozan bu teşebbüsler ve doğurduğu neticeler karşısında duyulan endişe ve üzüntülere tercüman olmak ve hataları belirtmek maksadıyla, türlü tarihlerde yazılmış, birtakım makaleler burada toplanmıştır. Fakat bu münasebetle derhal belirtmeliyiz ki, bu eser “Türkiye’de maneviyat buhranı”nın şümulüne giren birçok mühim meseleleri kavramaktan çok uzaktır. Meselâ Türkiye’nin Medeniyet dâvasında en mühim meseleleri ilim ve kültür sahasında bulunduğu, memleketin insan gücü ve uzun vadeli kaderi üzerinde üniversite ve maarif müesseseleri başlıca rol sahibi olduğu halde bu teşekküllerin ilim ve memleket ihtiyaçlarına göre kurulmamasından ve vazifelerini yapamamasından ileri gelen buhranlara ve ıslah çarelerine dair henüz neşredilmemiş yazılarımız da burada yer almamıştır. Halbuki buhranın menşelerini bulmak ve medeniyet dâvamızın esaslarını meydana koyabilmek için daha derin meselelerin tedkikine ihtiyaç vardır. Filhakika Türklerin medeniyet tarihi, millî kültürün mahiyeti, medeniyetlerin teşekkül, inkişaf ve karşılıklı tesirleri, başka milletlerin medenî tesir ve istihalelerinden elde edilen ilmî neticeler araştırılmadan verilen hükümler ve

A. TÂRİHÎ AKIŞI İÇİNDE DİN VE MEDENİYET

İnsanoğlu, en ibtidâî cemiyetlerden en yükseğine kadar, akıl ve muhakemesi ile, vicdan ve duygularının yüceliği ile, başka yaratıklardan mümtaz bir varlıktır. Bununla beraber hayat ve kâinat muammaları karşısında kendi aczini kavramış ve yalnızlığı hissetmiştir. Bu idrâk onu Kaadir-i Mutlak bir Allah'ın mevcudiyetini kabule ve ona sığınmaya sevk etmiş; ferdî ve içtimaî saadeti de bu inançta bulmuştur. Bu dünyada Allah'ın varlığına duyulan bu ihtiyaç ile ruhun bekası veya yok olmamak arzusu dinin beşeriyetle birlikte mevcut olmasının tabîî ve psikolojik sebebidir. Bununla beraber insanın bu şuûr ve sezişi de insanlığı mümtaz kılan ilâhî bir sır olduğundan Allah'ın varlığı fikrini yalnız bu sebep veya ihtiyaçlara bağlamak mümkün değildir. Zira, bu takdirde, ilmin tekâmülü ile Allah fikrinin zayıflaması icab ederdi. Halbuki bu şuûr âleminde müstakil olarak Allah vardır. Gerçekten devrî buhranlara ve materyalist gelişmelere rağmen Allah fikri ve din ihtiyacı beşeriyetin tekâmülü ile birlikte yükselmiştir. İlim ve din arasında tedahüller ve çatışmalar devam etmiş; bugün ise ikisinin hudutları ayrılmıştır. Lâkin medeniyet ile din arasında daimî bağlar mevcûd bulunmuş; insanlığın saadeti madde-rûh muvâzenesi sayesinde mümkün olmuş; dinsiz bir cemiyet ve medeniyete de ne rastlanmış ve ne de tasavvur edilebilmiştir.

Filhakika tarih içtimaî ve siyasî nizâmın kuruluşunda, ahlâk ve fazilet duygularının yükselişinde, ilim, edebiyat, hukuk, felsefe ve san'atların gelişmesinde, kültür ve me-

I. Medeniyetin Akıbeti ve Dünya Buhranı

Avrupa Medeniyeti yüksek ilmî, harikulade teknik keşifleri ve parlak hayat seviyesi sayesinde cihan şumûl bir medeniyet olmuş; bu sebeple de artık küçülen dünya ile birlikte bütün milletler ve insanlık müşterek bir kader ile karşılaşmıştır. Bu müthiş keşiflere ve yüksek hayata rağmen bu medeniyet, maalesef, manen aynı tekâmülü gösterememiş; bir dönüm veya zeval noktasına gelmiştir. Zira gözleri kamaştıran bu medeniyet madde-ruh muvazenesini ve ruhunu kaybetmiş; böylece materyalizmin esiri olan bu medeniyetle birlikte beşeriyet de tek ayak üzerinde duramaz bir hale gelmiş; her türlü maddî refah ve imkânlarla rağmen ümitsizlik, huzursuzluk ve ıstırap dünyayı sarmıştır. Gerçekten (Garp ve Hristiyan Medeniyeti), bu materyalist gelişme, ve manevî sukut ile birlikte, dünyayı da o derece sarmıştır, ki beşeriyet, tarihinde, hiç bir zaman bu derece müşterek bir kader şuûru ve korku içinde bulunduğunu hissetmemiş, müşterek tehlikenin delillerini bu nisbette açıkça görmemiştir. Öyle ki insanoğlu bir yandan bu maddî yükselişin gururunu duymakta; öte yandan da tam bir manevî boşluk ve istikbâl endişesi içinde kıvranmaktadır. Bu durum atom silâhlarının tehdidinden daha hazindir. Çünkü bu silâhlar materyalist tehlikenin sadece maddileşen bir vasıtası olmaktan başka bir şey değildir. Nitekim bugün dünya barışı ve insanlığın kaderi ancak atom silâhlarının yarattığı korku muvazenesi üzerinde durmakta; bir

II. Medeniyetlerin Müşterek Kaderi

Beşeriyetin mazisi ve bilhassa medeniyetlerin doğuş, yükseliş ve sukutu hakkında mütefekkirler bir takım müşterek âmiller veya hüküm ve hattâ kanunlar bulmağa çalışmışlardır ki bu fikrî emekler ve mahsûlleri *tarih felsefesini* vücuda getirmiştir. Tarih felsefesi 18. ve 19. asırlarda çok rağbet kazanmış ve bir takım mühim mütefekkirler yetiştirmiş iken tarih ilminin ve müsbet ilimlerin çok ilerlemesi üzerine bu tefekkür sahası 20. asırda eski itibarını kaybetmiş; bu asrın başlarında O. Spengler ve ortalarında da A. Toynbee gibi çok mahdûd mütefekkir meydana çıkmıştır.

Tarih felsefesi, tarih ve sosyolojinin hudutlarını aşsa ve ilmî bakımdan tenkidler karşısında dayanıksız gözükebile beşerî tekâmül üzerinde bu türlü tefekkür ve çalışmalar yalnız insan tecessüsü için değil, bizzat tarih ve sosyolojinin tekâmülü bakımından da lüzumlu ve ufuk açıcı olmuştur. Meselâ K. Marx *tarihî maddecilik* (Materialisme historique) ile tarihî tekâmülün esas âmil ve hatta kanunlarını bulduğunu, beşerin mazisi ve halinde iktisadî ve maddî sebeplerin başlıca rol oynadığını ileri sürmüştü; bir çok tilmizleri bu görüşe bağlanmıştır. Tarihin muğlak âmillerini tek ve dar bir unsura bağlayan her görüş gibi bu tez de tabîî ilim karşısında iflâsa mahkûm olmuş ve ancak Marksistler arasında bir nass (dogma) hâlini almıştır, ki bu durumda artık ilim hududları aşılmıştır. Bununla beraber bu mutaassıp görüşün tarih araştırmalarında müsbet

B. TÜRKİYE’DE MNEVİ BUHRAN DİN VE LAİKLIK

Giriş

Tarih ve sosyoloji, yalnız istihale değil, medenî tesirlerin bile, cemiyet bünyesinde ve manevî kıymetler manzumesinde, bir sarsıntı veya buhran âmili olduğunu meydana koymuştur. Bu sebeple, türlü ve köklü tezahürlerine rağmen Türkiye’de böyle bir buhranın mevcudiyet ve ehemmiyetini kavrayamayanlara sadece bu ilmî hakikati hatırlatmak kâfidir.

Türk Milleti, İslâm medeniyetine girişinden sonra, Avrupa medeniyetine intisap etmek teşebbüsüyle, tarihinin en mühim dönüm noktalarından biri üzerine gelmiş bulunmaktadır. Bununla beraber, endişemiz bu dönüm noktasına gelmekten veya bu buhranın içine girmekten ziyâde medeniyet dâvamızın, ne başlangıçta ve ne de daha sonraları, ilmî bir programa ve malûm hedeflere göre, cereyan edememiş ve hattâ giriştiğimiz bunca inkılâp hamlelerinin müsbet ve menfi neticeleri hakkında, henüz ilmî bir muhasebenin dahi yapılamamış olmasıyla alâkalıdır. Halbuki milletimizin hayatî kaderiyle bağlı bir istihalenin tarihi, hali ve istikbali hakkında pek çok ilmî neşriyatın meydana çıkması, türlü fikir ve tezlerin umumî efkâra mal olması icab ederdi. Medenî bir millet olmak dâvamıza rağmen, bugünkü durum, adetâ, Türk kültürünün belirsiz bir istikamette sürüklenmesine ve kaderimizin bir nevi tesa-

I. Türkiye’de Manevî Buhran

1. Madde - Ruh Muvazenesi

İnsanoğlu ruh ve madde gibi iki esas unsurdan müteşekkil olduğuna ve diğer yaratıklardan bu hüviyeti ile mümtaz bulunduğuna göre onun sıhhat ve saadeti ancak bu iki menşee bağlı kuvvet ve ihtiyaçlar arasındaki bir muvazene ile mümkündür. Beşeriyet ve medeniyetin bugüne kadar dayandığı din, milliyet ve insanlık mefkûrelerinden, ilim, sanat, hakikat ve aile aşkından, şeref ve yükselme duygularından nasibini alamayan insan kendisini madde-
nin sürükleyici ve bayağılatıcı esaretinden, zekâsını da bir şer âleti olmaktan kurtaramaz. Manevî kıymetlerin sarsıldığı devir ve cemiyetlerde, ancak bu kıymetler manzumesinin hayatiyetini göstermesiyle kaim bulunan, ahlâkî ve içtimaî nizam da sarsılır; artık fert ve cemiyetlerin sukut ve inhilali de başlamış olur. Tarihte birçok kavim, kültür ve medeniyetlerin gerilemesi ve yok olması da hep bu âmillerle vukubulmuştur. Beşerin geçmişinde daima maneviyat aleyhinde bozulma istidadını gösteren bu madde-ruh muvazenesi her zaman peygamber, velî, feylesof ve sağlam fikir ve mefkûre sahiplerinin gayretleri sayesinde kurulmuştur. Dinlerin Allah, şeytan, hayır-şer mefhumlarıyla ifade ettikleri ezeli mücadele de insana has olan ruh-madde arasındaki tabii bir savaştan başka bir şey değildir; veya insan oğlu bu âlemşümul mücadele (La lutte universelle)

II. Türkiye’de Din ve Lâiklik

1. Dinin Tarihî Ehemmiyeti

Din tarihçileri umumiyetle, insanları din bakımından üç kısma ayırmaktadırlar. Bunlara göre % 95 civarında ka-hir ekseriyet normal olarak dindardır. Geri kalan küçük bir ekalliyet normal olmayan insanları teşkil edip bunların bir kısmı zâhitlerden, diğer bir kısmı da dinsiz veya Allahsız-lardan ibaret bulunmaktadır. Fakat yine bu din tarihçileri bu ekalliyetin bir kısmını teşkil eden bu dinsizlerin bile hakikatte sanıldıkları ve göründükleri kadar dinsiz olma-dıklarını, bunların dahi zaman, mekân ve hâdiselere göre bazen bir şeye inanma ihtiyacını duyduklarını beyan eder-ler. *Nitekim ferdî bakımdan görülen istisnalara rağmen tarih ve etnografya dinsiz hiçbir cemiyete rastlayamamıştır.* Gerçekten tarih ve içtimaiyat beşeriyetin manevî hayatında din kadar büyük bir mevki işgal eden bir unsur kaydetmemiştir. Ta-rihin cereyanında, medeniyetlerin doğuş ve kuruluşunda, edebiyat, san’at, felsefe ve hukukun tekâmülünde, içtimâî ve ahlâkî nizamın tesisinde ve hattâ iktisadî ve ticarî fa-aliyetlerle gündelik hayatın türlü tezahürlerinde ve niha-yet yeni çağlarda daha belirli bir şekilde meydana çıkan, vatan ve milliyet duygularının uyanması ve müdafaasında din öyle temel bir unsur vazifesini görmüştür ki, bu mü-essesenin mevcudiyetini düşünmeksizin ne bir cemiyet ve ne de bir kültür ve medeniyetin mevcudiyeti bahis mev-

*E. Osmanlı “Nizâm-ı Âlem” Dâvası ve
Bugünkü Sukut*

Atalarımız millî mefkûre ile İslâm'ı kaynaştırdıkça tarihte görülmemiş bir kudret ve hayatiyet kazanmışlardı. Adalet ve insanlık duygularına dayanan bu mefkûre, cihan hâkimiyeti dâvası halinde yükselmiş, Osmanlı devrinde en mükemmel dereceye erişmişti. Üç kıt'ada ve eski medeniyet ülkelerinde kurulan imparatorlukta bu hâkimiyet “Nizâm-ı âlem” adını alıyor; milletin ve devletin mevcudiyeti hikmetini teşkil ediyordu. Bu sebeple bu mefkûre ile birlikte devlet mukaddes idi. Uğrunda hayat, evlât ve herşeyin feda edilmesi gerekirdi. Tarihimizi dolduran kahramanlık destanları, milletimize mahsus olan kanun ve nizâm şuûru bu inancın tabîî bir neticesi idi.

Osmanlıların yücelttiği cihan hâkimiyeti mefkûresi, imparatorluğun geniş hudutları içinde yaşayan bütün ırk, millet, din, mezhep ve kültürlere hak ve hürriyet bahşederek dünyaya bir “Nizâm-ı âlem” örneği getirmişti. Zira bu Türk nizâmı bütün eski imparatorluklardan farklı ve üstün olarak hiç bir millet, sınıf, zümre ve bizzat hanedana imtiyaz tanımıyor ve menfaat getirmiyordu. Nitekim Tanzimat'a kadar hanedanın ve pâdişâhların da hususî mülkü yoktu ve her şey devlete ait (mîrî) idi. Devlet bütün millet ve sınıflara adalet, içtimaî âhenk ve insanlık duyguları getiriyor; barış, nizâm ve huzurun vasıtası oluyordu. Bu hüviyeti ile Osmanlı cihan hâkimiyeti veya Nizâm-ı âlem dâvası yer yüzünde ilâhî nizâm ve adaletin gerçekleşmesinden

F. “Devlet-i Ebed Müddet”

Osmanlı İmparatorluğu millî, İslâmî ve insanî ideal-lerin öyle hârikulade bir terkididir ki, Türk mütefekkirleri ve milleti asırlarca onun kuruluş; yükseliş ve devamlılığını bir mucize saymış ve bu ihtişamlı yapının mukaddes temellere dayandığına inanılmıştır. Nitekim, XVII. asır bir inhitat devri olduğu halde, Koçi Bey: “*Bu devlet-i Âl-i Osman öyle bir devlet-i azîmedir ki, bütün din ve devlet düşmanları yek-dil (birlik) olup hucûm etseler biemrillah cümlesine cevap vermek âsân(kolay)dır*” diyebiliyordu. Bu asırda imparatorluğun azametini, medeniyetini ve kıt’alar üzerinde mevcut nizâmını canlı bir tablo hâlinde tasvir eden büyük seyyah Evliya Çelebi ile hayranlıklarını yazan Avrupalı elçilerin ve seyyahların müşahadeleri de Koçi Bey’in tercüman olduğu bu millî görüşte hiç bir mübalâğa bulunmadığını gösterir.

Bu sebeptendir ki, Türk milleti ve mütefekkirleri “Nizâm-ı âlem” dâvasının bu tek temsilcisinin kudsietine ve bir “Devlet-i ebed müddet” olduğuna asırlar boyunca inanmışlardı. Bu inanç bir temenni ve duadan ibaret değil idi. Nitekim Osmanlı tarihçileri İbn Haldun’un, her varlık gibi, devletlerin de doğuş, yükseliş ve nihayet inkırazlarının mukadder olduğuna dair nazariyesine bağlı bulundukları halde Osmanlı İmparatorluğu’nun bunun dışında kaldığından ve bir istisna teşkil ettiğinden emîn ediler. Zira onlar İslâmiyet’in her asırda bir Mücedid-i din ile yükseleceğine dair Hazreti Peygamberin bir hadîsi ile bu inançlarının sağlam bir temele dayandığına kani bulunuyorlardı.

G. Türklerin Manevî Gücü

Osmanlı İmparatorluğu'nda inhitat başladığı zaman Avrupa'da medeniyet hamleleri ilerliyor ve XVII. asırda İslâm-Hıristiyan dünyaları arasında bir kuvvet muvazenesi başlıyordu. Koçi bey millî eskâra tercüman olarak şöyle diyordu: *"Bu devlet-i Âl-i Osman öyle bir devlet-i azîmedir, ki bütün din ve devlet düşmanları yek-dil olup hücum etseler bi-emrillah cümlesine cevap vermek âsândır."* Fakat XVIII. ve XIX. asırlarda muvazene süratle aleyhimize bozulmuştur. Avrupa taarruzları devam ederken yeni bir kuvvetle meydana çıkan Rusya'nın giriştiği istilâlar inhitat halinde bulunan İmparatorluğun varlığını nihayet tehlikeye düşürüyordu. İslâm medeniyetinin temsilcisi ve koruyucusu olan Türklerin yalnız kalması maddî-manevî takatin zayıflamasına ve ciddi kalkınma imkânlarının zorlaşmasına sebep olmuş; daimî savaşmak geniş bir kalkınmaya fırsat vermemişti.

Filhakika mağlubiyet ve felâketler gittikçe ağırlaşıyor; Türk kanı derya gibi akıyordu. Artık medeniyet ve devir değişmiş; nihayet milletimiz kırıla kırıla Anadolu'ya göç etmeye başlamıştı. Bununla beraber Osmanlı aydınları ve halk kitleleri medeniyet ve nizâm üstünlüğümüzden asla şüphelenmiyor; manevî mağlubiyeti kat'iyetle reddediyordu. Zira o günkü Türk mütefekkirlerine göre Avrupa'da gelişen kuvvet üstünlüğü sadece askerî ve teknik olup modern silâhlara sahip olunca mesele kalmayacaktı. Bu sebep ile XVIII. ve XIX. asırlarda gereken askerî ve tek-

H. Mevlâna'yı Ziyaret Münasebetiyle

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâm ülkesi haline gelmesini hazırlayan kudret ve mefkûrenin büyük bir merkezi olmak sıfatıyla Konya'nın tarihte ve Türklerin kalbinde müstesna bir mevki vardır. İki asır İslâm dini ve Türk vatanı uğrunda cihad yapan Selçuklu Sultanları, âlim ve velîleri ve sayısız gazileri sinesinde tutan bir şehir Selçuk Devri'nin sonlarına doğru Mevlâna'yı yetiştirmek ve onun yeşil kubbesiyle kendisine taç yapmakla da Anadolu şehirlerinin tacedârı olmuştur. Bu tarihî hüviyeti ve sıfatı Konya'yı kudsîleştirmeye ve ziyaretgâh bir belde haline getirmeye sebep olmuştur. Hattâ bu hususiyetler dolayısıyla ilk defa Konya'nın takdisi de Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'ye aittir. Gerçekten, rivayete göre, Konya'yı Moğol tahribatından koruduktan sonra düşmanın bu şehre zarar veremeyeceğini tebşir ve orada doğanları da tebrik ederken Konya'ya “*Velîler Şehri*” (*Medinet'ül-Evliya*) lâkabını vermek suretiyle hem kendi varlığı ve hem de ifadesiyle bu şehri kudsîleştirmiştir.

Filhakika o büyük insan, engin ilâhî aşkı ve derin imanı ile Konya ve Türkiye hudutlarına sığmamış, ülkeler ve milletler çenberini aşmış ve beşeriyet içine taşmış olarak, kitleleri de yüce fikirleri ve duygularının cazibesine alıp kudsîyetin mihrakı, hak ve hidayetin vasıtası olmuştur. O:

Dinle neyden çün hikâyet etmede

Ayrılıklardan şikâyet etmede

beyti ile başlayan eserinde Allah'tan ayrı kalmanın ıstırabı ile coşar ve feryad ederken âlemin mâverâsından naklettiği